

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Философски факултет

Специалност „ФИЛОСОФИЯ“

Учебна дисциплина

„ФИЛОСОФИЯ НА НАУКАТА - 2“

Преподавател: Проф. СЕРГЕЙ ГЕРДЖИКОВ

Тема 06.

ОПРЕДЕЛЕНОСТ, ОТНОСИТЕЛНОСТ, НЕОПРЕДЕЛЕНОСТ

Презентация

Определението – отношение

Аксиома 1. *Всяко определение е отношение.*

Следствие. Няма определеност вън от отношение.

’Нещо’ е ’нещо’ само спрямо ’друго’:

Човек е ’човек’ относно ’животно’.

Дефиниция: Виртуална (знакова) относителност: определеност на знаци спрямо други знаци.

0 – 1. Нулата е определена спрямо единицата (и спрямо останалите цифри)

Доколкото определянето е отнасяне, различни отнасяния дават различни определения.

’Човек’ е видът *Homo sapiens* спрямо останалите биологични видове.

’Човек’ е ограничен относно неограничената Вселена.

Относително е всичко, което е и ’това’, и ’друго’, и нито е ’това’, нито ’друго’ без определено отнасяне.

’Човек’ е и ’дух’, и ’тяло’, и ’човешки свят’, и *Homo sapiens* и не е нищо от това без определено отнасяне.

’Човек’ без други живи същества веднага се свежда до ’живо същество’. ’Живо’ без неживо веднага се свежда до ’съществуващо’, а ’съществуващо’ без не-съществуващо се разтваря в неопределеност.

Следствие. Няма определени безотносителни реалности.

Виртуална определеност и неопределеност

Знакова симетрия и асиметрия

Знакова симетрия е взаимна полярна съотнесеност на знаци. Минимум две думи са взаимно определени чрез границата и отношението си. Примери: + –, 0–1, необходимо–случайно.

Знакова асиметрия. Знакова асиметрия е взаимна неполярна съотнесеност на знаци.

Примери: + – 0, 1–2, необходимо–възможно.

Виртуалното е информация без енергия.

Дефиниция 6. Виртуално: определеност на смисъл.

За виртуалната област можем да *пренебрегнем енергията* и да работим само с *информация*. Във виртуалното пространство-време *енергията отсъства* или се свежда до нула, игнорира се.

Следствие. Виртуалното не живее – не се ражда и не умира.

Артефактите са виртуални.

Аксиома 2. Виртуалното е синтезирано като нежив артефакт с жив смисъл.

Знаците и градежите са реални сетивни форми, но са знаци и градежи в отнасяне, посочвайки за нас референти или функции.

Знакът е определен в значение. Артефактът е определен в предназначение.

От всичко казано по-горе следва: няма жива дума, цифра, число и изказване. Няма 'жива компютърна програма', 'жива машина', 'живо понятие', 'жива теория'.

'Идея' като чиста форма без материя ('платонов ейдос'), е нещо виртуално и затова неживо. Понятията и идеите не се раждат, не живеят, не движат каквото и да било и затова не умират. Онова, което е безсмъртно – то е и неживо.

Следствие. Не можем да живеем във виртуален свят.

Определеност на знаците в език

Езикът като координатна система

Аксиома 3. Езикът е координатна система, в която се определя знаковата форма и чрез нея реалния феномен.

Всяка от тези координатни системи определя собствени места за знаците, собствени позиции на означаване, изразяване, описание, собствени определения на значения и смисли.

Ето някои знакови форми (синтези): '01', „ $a > b$ “, „Всички хора са смъртни“. Знакови форми са всички рефериращи смислени поредици от знаци.

Знакова система: множество от подредени знаци за създаване на неограничен брой изрази според езикови правила: 0–1 в двоичната бройна система, 0 – ... 9 в десетичната система, АБВ...Я в българската азбука, набор от жестове в езика за глухонемеи, наборът от пътни знаци.

Езикът – програма за виртуални синтези.

Аксиома 3. Езикът е координатна система, в която се определя знаковата форма и чрез нея реалния феномен.

Следствие. Езикът е виртуален, за разлика от речта. Езикът е аналогичен на програма за разпознаване, описване, обясняване, предписване, речево действие, проект. По този начин елегантно се решава проблема за отношението език–реч.

Следствие. Компютърната програма е изкуствен език за възможните операции, извършвани с нея.

Дефиниция. Езиково поле – пространство на езикови актове и форми на един език.

Виртуална инерция.

Дефиниция 9. Виртуална позиция: момент-място на знаков акт в центъра на координатна система на език: 'тук–сега–означавам–това'.

Виртуална определеност и неопределеност

Изказване – виртуално определение

Дефиниция. Изказване: синтез на езикова форма. Ето някои знакови форми (синтези): '01', „ $a > b$ “, „Всички хора са смъртни“. Изказване в смисъла на виртуалната относителност е смислена реч, която *синтезира* (поражда) минимум единица смислена *информация*.

Следствие. Няма разлика във формата между дефиниции и положения.

„Правата е най-късата линия между две точки“ е и дефиниция, и аксиома, в зависимост от това как е разположена в мрежата от положения.

Следствие. Няма разлика във формата на дефиниции, аксиоми и следствия в настоящото изследване. Разликата е функционална.

'Значение–смисъл' като 'виртуално–реално'. Различаването на *значение* от *смисъл* (Фреге) е понятно като две нива на описание: виртуално и реално, свят и живот. Схващането на

значението като *употреба* (Витгенщайн) слива смисъл и значение. То изразява преливането между двете.

Тук се получава ново определение на двойката значение–смисъл. Значението е *виртуален аспект на реалния смисъл*.

Граматика–семантика

Най-елементарно можем да кажем: *аз–човек*, можем да посочим себе си и да кажем: *Стоян*. Но това вече означава синтез на смисъл. Елементарният синтаксис: „S–V–O“ (Субект–действие–обект) има формата на жив акт. Това е синтез или по-точно ре-синтез срещу *спонтанния разпад на смисъла в неопределеност*. Кой синтезира? – Говорещият заедно с другите говорещи. Какво синтезират? – Своята колективна форма на живот.

Следствие. Граматиката има смисъл като мрежа от форми на жизнени процеси.

‘Граматика–семантика’ като виртуално–реално

Граматиката има своя семантика и това е реалната осмисленост на виртуалната граматична форма. Различаването на граматика от семантика е относително. Това е следствие от относителността независимост на виртуалното от реалното.

Граматичните категории имат своя семантика в живи форми и процеси.

Реално граматиката е локална. Граматики, чужди на нашата, могат да поставят на мястото на подлога някакво наречие (японски), а на мястото на сказуемото – именна форма (китайски). В някои езици има падежи, а в други няма.

Граматиката очертава ‘онтологията’, в която мислят хората в езиковата общност. Тя задава категории от типа ‘субект–предикат’, ‘субект–копула–обект’; ‘име–глагол’, ‘лице–число–време’. Тези категории не са априорни, очевидни или по какъвто и начин фиксирани и използвани от всички езици по света. Местната ‘онтология’ е *позицията, формата на описанията*, които се правят в езика на местните хора.

Следствие. Няма универсална граматика.

Референция

Остензията е корен на референцията.

Референция се нарича виртуално-реална отнесеност, осмисляне.

Референция е определяне на знака заедно с други знаци относно квалитя, феномен, изпитвано. Без остензия – посочване на референта извън език – няма определеност в света. Без съотнасяне с други думи (понятия) няма определяне в речта.

Синтез на описание. Знаков синтез тук е синтез на *знакова форма*. Знаковите форми се синтезират от знаци и отношения между тях. Описанието е знаков синтез – разширено определяне във вид на реч или текст.

Езици и преводи

Комуникация – вътрешна и външна. Обмен на информация между езикови индивиди и общности. Комуникацията е определима като игра (‘езикова игра’ – Витгенщайн) с правила и употреба на език, не непременно разбираем извън тази игра.

Комуникацията съответства на движението в механиката. Тук то е пренос на информация, вместо пренос на енергия и вещество. В общуването приемаме, че информацията се предава пряко без изкривяване, докато не попаднем на неразбиране.

Преводът е проекция. Преводът е преизказ в друг език. Виртуално преводът е пренос на информация с преобразуване от един език към друг. Чисто виртуално информацията може да се пренесе от една кодова система към друга. Например едно и също число може да се запише в различни бройни системи. При това не се губи информация. Но естествените езици не са формализирани. Така преводите между естествени езици не са определени.

Преводът е преход от една координатна система към друга.

За естествените езици всеки превод променя информацията съгласно разликите в конкретните единици и правила. Правила за превод между различни граматика няма, но преводите са факт. Това се обяснява с реалната отнесеност.

Преводът е пренос на смисъл. Но смисълът като жизнен процес е локален и не може да се пренесе. Смисълът се проектира в смисъл посредством *описване на жизнени процеси*.

Виртуална проекция

Дефиниция 8. *Виртуална проекция:* Реално-виртуална отнесеност, проекция на смисъл в знак (на знак в друг знак чрез общ смисъл).

Следствие. Преводът е виртуална проекция.

Думи, изказвания и описания се проектират от референтната си област в имагинерна област: крайно→ безкрайно, случайно→ необходимо, битие→ небитие. Понятие, отнасящо се към нещо налично, се проектира в полярно понятие, за което няма нищо налично.

Трансценденция. Виртуалната проекция спонтанно преминава през границите на валидност поради несъзнаване на човешката форма на описвания ’обективен’ свят.

Относителност на ’нещото’. ’Това’ е ’това’ само по отношение на ’онова’. Без ’онова’ няма ’това’ (*Джуандзъ*). ’Небе’ е ’пространство над земя’, ’земя’ е повърхност ’под небе’.

Виртуалност на 'нещото'. В израза на Хилари Пътнам: „'Обектите' не съществуват независимо от концептуалните схеми. Ние разделяме света на обекти, когато въвеждаме една или друга схема на описание“ (Putnam 1981, 52).

Виртуална (знакова) относителност: определеност на знаци спрямо други знаци.

Езиковата относителност е *виртуална* по отношение на *реалната*. Виртуално се определят отношения между думите и между думи и обекти. Определението е отношение в знакова система към друго определение. Думата в един език стои заедно с друга дума срещу обект, изречението стои заедно с друго изречение срещу феномен, описанието – заедно с друго описание срещу форма в света.

Реална определеност и неопределеност

Една реална форма е 'тази' спрямо друга.

Изпитването е безотносително, но аз съм аз само относно друг (ние относно другите). Хората сме хора относно другите същества. Животът е живот чрез преодоляване на смъртта.

Цветна-форма без звук, мирис, вкус и докосване се разтваря в 'сетивна форма', синьо без не-синьо се разтваря в светло, 'яркост' без тъмнина се разтваря в липса на светлина.

Следствие. 'Трансценденталният Аз', изчистен от 'емпирично отнасяне', е празен.

Реалното е неvirtуалното живеене, светуване. Реалното не е 'езикът', нито 'светът' пред нас ('обективна реалност'). Реално е *живеенето-на-света*. Ние не живеем в свят, а живеем света.

Синтез на смисъл. Жизнените процеси са синтези на смисли относно ресинтеза на живата форма. Тези процеси осмислят виртуалните процеси.

Дефиниция 2. Синтез: свързване на отделни моменти в жизнен процес.

Нагласа

Дефиниция 5. *Реална позиция*: момент-място на живеене като човешко същество: 'аз–тук–сега'.

Дефиниция: *нагласа*. Нагласата е 'ментален аспект' на позицията. Ние възприемаме, мислим и действаме в трайни форми.

'Очевидност' е приеманото за очевидно вярно, поради невидимост на неговата условност и зависимост от нагласи и граматика. Така Декарт приема за очевидно: „Мисля, следователно съществувам“. „*Аз съм в света*“ е такава 'очевидност'. Тя лесно се разпада, ако

направим анализ. Не откриваме аз като локализирано в света, не намираме граница между аз и свят, а намираме също, че са валидни: „Светът е независим от мен“. „Човек е дух (душа)–тяло“.

‘Субект–обект’ е проекция на жизнен процес. Субект–обект като познавателна форма е проекция на жизнения процес в състояние на възприемане от тялото на външния относно него свят. Но това е само момент от активното живеене на света и от света-живот. Светът не е външен за живота, а е оформен от живота. Субектът не е вътрешен за живота, а онова, което се ре-синтезира.

Свободна нагласа – условие за разбиране и познание

Свободната нагласа е осъзнатост на гравитацията на жизнените процеси. Осъзнаването е ограничено по обхват и не е гаранция за промяна на нагласата.

Смисли и жизнени процеси

Знак–значение–смисъл

Виртуалното ‘се носи’ от реалното. Виртуалното не съществува въвн от реалното – реалното е негов ‘носител’ и ‘създател’.

Значението е не-реално. Чиста информация без вещество и енергия няма в света. В този смисъл виртуалното е не-реално. Това е като нереалност на отношения без отнасяни обекти.

Неопределеност на ‘света’ спрямо ‘езика’

Реалното е неопределено относно виртуалното. Светът не говори. Никоя форма в света не определя дума, която да я означава. Усещане, представа, възприятие, мисъл, са неопределени спрямо езика. Виртуално ентропията е шум, а реално – неопределеност на смисъл.

Не може да се извеждат логически твърдения от възприятия (Попър).

Езикът не е определен от света, в частност *не е отражение на света.* Несравними са думи и квалити (елементарни преживявания).

Грамматиката не е детерминирана. Не можем да изведем дадена местна граматика на естествен език от формите на живот в съответната общност. Това е следствие от неопределеността на света спрямо езика.

Означаването е неозначимо. Няма знакова система, която да означава самото означаване – отнасянето на знаците към квалитите. Семантиката се развива в метаезик, в който феноменът е представен с име (‘бял сняг’) (Tarski 1944). Няма език, който да изкаже

изказването на феномен – ’метаезикът’ неизбежно изказва квалиите с имена, използвайки конвенционална или изкуствена граматика.

Сетивният свят не е конгруентен на описанието, но именно той задава границите на описуемото.

Знак–значение–смисъл

Значението се отнася към виртуалната дименсия и равнище на езика, а смисълът – към реалната отнесеност. В координатите на предложената теория и изследване тройката термини е преопределена така, че знакът не стои вместо своя референт, а го определя; значението не е същност, а само референция.

Граматика–семантика–прагматика

Граматиката е виртуално независима, но реално е семантично определима във формата на жизнен процес: елементарната структура: някой–прави–нещо (SVO). Граматичните категории имат свое семантично определение, но не се свеждат до семантика. Граматиката и семантиката не са разбираеми във от прагматичния контекст – именно употребата на знаците в крайна сметка им придава смисъл и спектри от значения (Витгенщайн). Речта е извор на граматиката, а не се поражда от нея, както постулира Чомски. Да поставяме в основата на речта ’системата на езика’, значи да вземаме виртуалното за реално.

Няма универсална метафизика и онтология. Дори за времето няма универсално понятие. Понятия и вярвания като Битие–Небитие, Абсолют–относително, Необходимо–случайно, Възможност–действителност са специфични, местни, локални.

Няма определен свят, независим от езика, преди и пред езика. Но има споделен свят на хората – техният живот. Езикът се намесва в света невидимо и много езикови понятия ни се струват същности.

Реална относителност има проекции на три нива на човешкия живот: индивид, общност, глобално човечество.

Локална реална относителност

Индивидуална реална относителност. Реално речта е неотделима от дишането, движенията на гласните струни, устата и устните. Носената от речта информация сочи форма, състояние или правене. Изказването е жизнен акт, а не просто обмен на информация. Живата реч не стои срещу външен свят, а определя смисъл. Граматичната форма е адаптирана към общностния жизнен процес.

Дескрипции, въпроси, експресии, преформации. Във *Философски изследвания* (Wittgenstein 1953) се развива философия на езика като живот се отваря хоризонта за понятия като 'преформатив' (Джон Остин) – твърдение-действие: „решавам, заповядвам, каня...“. 'Локутивен акт' е казване на нещо със смисъл и референция. 'Илокутивен акт' е извършване на преднамерен езиков акт с определена конвенционална сила (Austin 1962). Тези понятия несъмнено представят жизнени комуникационни процеси.

Общуването – 'гравитационно взаимодействие'. Общуването е комуникация, разбрана чрез жив смисъл, в реална относителност. Общуването в смисъла на реалната относителност съответства на гравитационното и ускореното движение в механиката.

Комуникационна кривина. Комуникацията 'изкривява информацията' по силата на самото си осъществяване – ние разбираме другите *чрез собствения си опит*. В действителност това не е кривина, а реалната линия на общуване в едно 'неевклидово' пространство.

'Гравитация'. Езиците са реално отнесени към човешки жизнени процеси.

Реалната комуникация не е информационен, а жизнен процес. Реално комуникацията е енергиен процес – споделяме нагласи, емоции, мисли и координираме действия. Информацията се осмисля навсякъде, където тя се приема за информация, пре-създава се. Получавайки смисъл, тя се 'изкривява', преминавайки от индивид към индивид, от общност към общност.

Интерсубективна проекция. Хората обменят не просто съобщения, а преживявания. Езикът само идеално (виртуално) е изказ на мисли или обмен на информация. Реално общуването не може да се извършва и наблюдава неутрално. В общуването ние синтезираме социално адекватни и приемливи за другите хора форми на изразяване и поведение, 'изкривяваме' индивидуални смисли така, че да синтезираме реален общностен смисъл.

Глобална реална относителност

При отчет на различията езиците са разбираеми, смислите са съобщими и светът е един за всички езици в една форма на живот – човешката форма.

Квалиите, еднакви за човешките индивиди, са 'гравитационни центрове' на езиковите феномени. Думите се оформят в полето на квалиите. Така произволно отдалечени езици се сходят към човешката форма.

Смисъл може да се създава и проецира навсякъде, където живее хора, по силата на човешката форма. Глобалността е поместеност на всички жизнени процеси и специално човешки култури на *планетата Земя*. Локалността е поместеност на общност спрямо другите общности на Земята. Реалната относителност позволява *определяне на света във всевъзможни*

езици и култури. Аналогично на това 'общата относителност' в механиката позволява формулиране на законите на движението във всякакви – инерциални и неинерциални системи.

Неопределеност на превода. Реалният превод не е пълен превод. Реалната комуникация между индивиди и общности никога не е пълно определяне на значения или смисли, ако се изключи чисто формалното изчисление. Налице е *ентропия* – разминаване, изкривяване, аниhilация на смисли. Тази ентропия е плод на реда, в който живее всяка от общностите.

Крос-културно общуване. Крос-културното общуване е размяна на смисли между индивиди от различни културни общности (местен–чужденец). То е неразбираемо от позиция на виртуалната относителност и релативизъм. Кроскултурно живеене, в което някой е чужденец, е напрегнато между локалните смисли на своята и чуждата култура. Но то е налице и подлежи на развитие, което потвърждава глобалния характер на езиковите форми, отнесени към човешката форма.